

УДК 528.94

doi: 10.15407/ugz2016.01.061

Кочіш Кароль, Немеркені Жомбор, Коваль Катерина*Географічний інститут Науково-дослідницького центру землезнавчих наук та астрономії Угорської академії наук, Будапешт***ПЕРЕДУМОВИ, НАУКОВА БАЗА ТА ОСНОВНІ РЕДАКЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ НОВОГО ВИДАННЯ «НАЦІОНАЛЬНОГО АТЛАСУ УГОРЩИНИ»**

Мета публікації – висвітлення процесу створення Національного атласу Угорщини та його структури. Для кожної людини та кожної країни національні атласи, поряд з національними прапорами, гербом та гімном, є символом надзвичайної значущості та престижу. Національні атласи випускають за широкої співпраці між представниками різних суспільних кіл та, як правило, їх ініціюють академічні кола. Це стосується і Національного атласу Угорщини (УНА), коли готували його перше та друге видання у 1964–1967 та 1983–1989 роках відповідно.

Розробку сучасного видання УНА було розпочато Національною академією наук Угорщини у 2013 р. і нині він перебуває в процесі підготовки, що координується Інститутом географії, Дослідницьким центром з астрономії та наук про Землю Угорської академії наук у стратегічному партнерстві з Відділом картографії та геоінформатики університету «Eötvös Loránd». Крім паперової версії буде доступною й електронна, тобто у вигляді DVD диску та веб-аплікацій, що відповідатимуть сучасним вимогам. Остання буде безперервно продукуватись та оновлюватись; карти для перегляду та інтерактивні (пізніше – аналітичні) мають бути завантажені на веб-сайт УНА (www.nemzetiatlasz.hu/en/index.html) для надання доступу широким колам користувачів (державні агенції та особи, які приймають рішення, вчителі та учні на різних рівнях освітньої системи, професійні відвідувачі тощо). Електронна версія атласу стане джерелом безперервної інформації щодо природних ресурсів, суспільства та економіки не лише Угорщини, а й Карпатського басейну (залежно від тематики та бази даних). Відповідно до проекту, друкована версія УНА буде представлена в чотирьох томах: «Природне середовище», «Суспільство», «Держава Угорщина та її місце у світі», «Економіка». Викладене може бути цікавим і для читачів в Україні, Національний атлас якої вийшов у світ декілька років тому.

Ключові слова: національний атлас; Угорщина; Інститут географії; картографія.

Kocsis Károly, Nemerényi Zsombor, Kovály Katalin*Geographical Institute. Research Centre for Astronomy and Earth Sciences, Hungarian Academy of Sciences, Budapest***PREREQUISITES, SCIENTIFIC GROUNDS AND MAIN EDITORIAL PREPARATION PRINCIPLES OF THE NEW «NATIONAL ATLAS OF HUNGARY» EDITION**

The purpose of the publishing is to identify the process of creation of the National atlas of Hungary and its structure. For each and every country around the Earth the national atlas, along with the national flags, coat of arms and national anthem, belongs to the symbols of the greatest importance and prestige. National atlases are realized with a broad collaboration between representatives of various public spheres and are as a rule initiated by academic circles. This was also the case with the National Atlas of Hungary (MNA) when its first and second edition had been under preparation, between 1964–1967 and 1983–1989, respectively.

The current edition of MNA was launched by the Hungarian Academy of Sciences in 2013 and now is under preparation coordinated by Geographical Institute, Research Centre for Astronomy and Earth Sciences of the Hungarian Academy of Sciences and in strategic partnership with Department of Cartography and Geoinformatics of Eötvös Loránd University. Apart from the printed version, electronic i.e. DVD and web varieties will also be available, according to the modern requirements. The latter will be continuously produced and updated; view-only and interactive (later analytic) maps are to be uploaded to MNA website (www.nemzetiatlasz.hu/en/index.html) rendering them accessible for a broad circle of users (governmental agencies and decision makers, teachers and pupils at various levels of education, professional visitors etc.). They will be able to draw perpetual information about natural conditions, society and economy not only of Hungary, but those of the Carpathian Basin as well (depending on the topics and data base). According to the project the printed version of MNA will be presented in four volumes: Natural environment, Society, The state of Hungary and its place in the world, Economy. The present article deals with the structure of MNA pinpointing the circumstances of its preparation. It might be interesting for the readers in Ukraine as the national atlas of that country has been in use for several years.

Keywords: national atlas; Hungary; Geographical Institute; cartography.

Концепція національного атласу

У повсякденному житті більшість людей ознайомлені з атласами у формі атласів автомобіліста або шкільних. Національний атлас є набагато комплекснішим: у ньому, в міру можливостей, намагаються якнайдокладніше відобразити природні, економічні, а також соціальні умови даної

країни (або місце проживання даного народу). За визначенням Комітету національних атласів Міжнародного географічного союзу «національний атлас дає докладну та диференційовану картину про соціально- та фізико-географічні умови даної держави, за допомогою серій відповідних карт [Ormeling, F. 1994].

Відколи і в яких формах існують національні атласи?

У наші дні більшість країн світу (а з європейських країн майже всі) мають свої національні атласи. Такий тип атласу є особливим національним символом держави, його здебільшого видають при намаганні досягти національної незалежності, або ж після її здобуття та, зазвичай, оновлюють кожні 2-3 десятиріччя. Перший такий атлас було видано у 1899 р. у Фінляндії, яка прагнула позбутися російського панування, другий – у 1906 р. у Канаді, яка намагалася від'єднатися від Британської імперії. У першій половині ХХ ст. розробили свої власні національні атласи і європейські країни, а потім – і колишні колонії, що здобули незалежність.

З часом сформувалися найважливіші вимоги щодо національних атласів, а також найважливіших їхніх функцій: вони повинні служити для планування державного управління та процесу прийняття рішень, громадської та вищої освіти, наукових досліджень, а також завдяки зрозумілості мають задовольняти інформаційні потреби освіченої, широкої громадськості щодо фізичного, суспільного та економічного стану країни.

До 1980-х років існували класичні атласи (друковані тематичні колекції карт у великомасштабному форматі). Після 1980-х років з'явилися багатотомні атласи дрібнішого масштабу, в яких дедалі більше уваги приділялося пояснювальним текстам, ілюстративному матеріалу з метою підвищення їх зрозумілості. Однак, з 1990-х років, завдяки технологічному розвитку, виникли і набули великої популярності електронні національні атласи, здебільшого у форматі компакт-дисків (CD), чи цифрових відеодисків (DVD), або в електронному варіанті, які з функціонального підходу мали три види: статичні, динамічні (доповнені мультимедійними засобами) та інтерактивні.

Угорські атласи, національні атласи

Угорська географія та картографія завжди відіграла провідну роль у розвитку країно- та народознавства, у формуванні «картини» про угорців та про їхню державу. Після Першої світової війни видавнича діяльність (в основному видавництво карт) відображала наслідки «Тріанонської катастрофи»¹ (англо-, франко- або німецькомовна – географічна, картографічна) для виправдання повного або часткового відновлення колишньої

територіальної цілісності країни². Пізніше, після 1948 р., внаслідок фундаментальних політичних, соціальних та економічних змін, а також після консолідації соціалістичного громадського порядку в 1967 та у 1989 роках з'явилися два національні атласи Угорської Народної Республіки³, призначені для презентації нової соціалістичної Угорщини. Останній із вищезазначених атласних проектів уже був координований Науково-дослідницьким інститутом географії Угорської академії наук.

Після зміни соціалістичного режиму, за останні два десятиріччя, протягом яких радикально перетворилися соціально-економічні умови, коли у нових та старих державах Європи один за одним з'являлися національні атласи, Угорська Республіка ще не вважала перспективним підготовку такого національного символу. Для задоволення внутрішніх потреб у 1999 р., АТ «Cartographia» видало колекцію карт, а наприкінці 2009 та в середині 2001 рр. Угорська академія наук (та Науково-дослідницький інститут географії Угорської академії наук) за рахунок своїх джерел опублікували атлас «Угорщина в картах»⁴ (угорською й англійською мовами).

Новий Національний атлас Угорщини (НАУ)

У 2013 р. в Науково-дослідницькому центрі землезнавчих наук та астрономії Угорської академії наук, під керівництвом Інституту географії, розпочалося оновлення цього важливого національного символу та геопросторового джерела інформації, створення його веб-сторінки⁵. Редакційна колегія, яка відповідає за реалізацію проекту, була створена у 2013 р., завдання її – повна розробка НАУ, ґрунтуючись на досвіді попередніх видань та врахову-

² Pl. Edvi Illés Aladár. Halász Albert (1920). La Hongrie économique en cartes. The Economies of Hungary in Maps, Budapest; Halász Albert (1928). The Central Europe in Economic Maps, Grill, Budapest. Rónai András (Ed.) (1945). Atlas of Central Europe, Institute of Political Sciences, Budapest, Balatonfüred.

³ Radó S. (президент) (1967). Національний атлас Угорщини, Картографічна Компанія, Budapest. http://www.nemzetiatlasz.hu/1967/MNA1967_.html Pécsi M. (президент) (1989). Національний атлас Угорщини (Magyarország Nemzeti Atlasza). National Atlas of Hungary, Картографічна компанія, Budapest. http://www.nemzetiatlasz.hu/1989/MNA1989_.html

⁴ Kocsis Károly. Schweitzer Ferenc (eds.) (2009). Hungary in Maps. Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, Budapest. http://www.nemzetiatlasz.hu/2009/Hungary_in_maps_.html Kocsis Károly. Schweitzer Ferenc (szerk.) (2011). Magyarország térképekben (Угорщина в картах). Науково-дослідницький центр землезнавчих наук Угорської академії наук, Будапешт. http://www.nemzetiatlasz.hu/2011/Magyarorszag_terkepekben_.html

⁵ Веб-сторінка НАУ: <http://www.nemzetiatlasz.hu/en/index.html>

¹ Згідно з Тріанонським мирним диктатом (4 червня 1920 р.), як частиною Паризьких мирних договорів і як одним із документів закінчення Першої світової війни, 71% від 325 тисяч м² території Угорщини (яка розширилася по Карпатському басейні), було приєднано до нових або старих сусідніх держав – Румунії, Чехословаччини, Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (пізніше Югославія), Австрії.

ючи найсучасніші технологічні вимоги.

При створенні картографічної бази НАУ основний принцип полягає в тому, щоб його можна було використовувати як у паперовому, так і в цифровому форматі. Зіставлення аспектів подвійного використання виконують Картографічний консультативний комітет та Геопросторовий Комітет. Останній відповідає за розроблення цифрової версії, починаючи від проектування системи до зображення інтерактивної версії, доступної для користувачів через мережу Інтернет. Одночасно з редагуванням базової карти розпочалося і планування тематики, остаточний варіант якої затверджують Редакції томів.

Базова карта

В атласному картографуванні широко розповсюдженим методом є зображення різних тематичних відомостей на картах обмеженої території, але провідний редакційний принцип полягає в тому, що тематичний зміст карт атласу (де це можливо) заповнює всю сторінку карти. Відповідно до цього у новому НАУ намагаються позбутися концепції «карти обмеженої території», тобто зображена територія (наприклад, Угорщина) з'являється не тільки як «карта обмеженої території», а також у формі «рамочної карти» (у перспективі із Карпато-Паннонською територією, іноді з центральноєвропейським або європейським аспектом).

Базову карту виготовляють насамперед для паперового зображення, але вже на цьому етапі роботи формуються принципи, яких потрібно дотримуватися і для електронного варіанту.

Отже, базова карта, укладена вищенаведеним методом, також забезпечує основу для наступного цифрового варіанту.

Формати атласів: аналогові та електронні

Паперове видання Атласу включає найважливішу базову тематику в репрезентативній якості. Текстові та візуальні зображення виготовляють у сучасному, легко зрозумілому, науково-популярному стилі. Воно, відповідно до міжнародних тенденцій, скоріше спрямоване на загальне поширення знань, ніж на високу науку. З наукового підходу основний матеріал НАУ статичний; потік інформації є одностороннім. Це аналогове видання відображає усі напрями географії у чотирьох окремих томах.

В електронному варіанті усе це має додаткові інтерактивні функції запиту та аналізу. Тут читач (користувач) уже має можливість для запиту просторових даних, які можуть бути адаптовані до власних вимог. Поряд з науковим змістом, НАУ в режимі он-лайн забезпечує можливість для просторового зображення та збору інформації національного значення, а також стосовно місцевих історичних даних та пам'яток.

Необхідно модернізувати не тільки тематику НАУ, а й взаємозв'язок між НАУ та читачами.

НАУ є також базою для краєзнавчої, історичної інформації, яка може ефективно функціонувати завдяки активним, двостороннім зв'язкам із користувачами.

Грунтуючись на картографічній основі НАУ, наша мета – запустити в інтерактивній формі такі громадські ініціативи, які розширюють та формують культурну спадщину Угорщини і внаслідок адекватної організації сприяють підвищенню якості та розширенню змісту Атласу. Цей підхід є унікальним, структурований таким методом НАУ може бути цінним і для сусідніх держав.

Структура НАУ

Сьогодні особлива увага приділяється геополітиці, яка досліджує у ширшому часовому та просторовому контексті економічні, політичні та силові ролі даної держави.

Основу для цього надає перший том Атласу «*Угорська держава та її місце у світі*», який відображає географічне положення нашої країни, її загальне географічне середовище, історичну географію держави, роль Угорщини у світовій економіці, а також її місце в культурному, науковому та спортивному житті і, не в останню чергу, представляє її транскордонні відносини та міжнародні партнерські зв'язки.

Другий том «*Природа навколишнього середовища*» характеризує природні умови Карпатського басейну, в тому числі й Угорщини, починаючи від геофізичних особливостей, через геологічні та геоморфологічні процеси, до гідрологічних, кліматичних процесів, характеристики ґрунтів, біогеографії, охорони природи і закінчуючи стихійними лихами.

У третьому томі «*Суспільство*» будуть представлені теми соціальної географії (де це можливо, з охопленням Карпатського басейну), такі як: процеси розселення, внутрішня міграція, склад населення, процеси урбанізації, еволюція умов життя і тому подібне.

Завершальним томом буде «*Економіка*», яка включатиме процеси, наймінливіші в часі, тому особлива увага приділяється електронному варіанту, в якому можна актуалізувати теми загального опису з економіки, сільського господарства, промисловості, транспорту, з внутрішньої та зовнішньої торгівлі, фінансів, освіти, науки, туризму, економічної просторової структури, з впливу шкідливих виробничих чинників на довкілля.

Проект з підготовки нового Національного атласу України надає можливості для представлення природних, соціальних і економічних умов країни та її середовища. Разом з тим, він забезпечує основу для вирішення картографічних проблем, які у випадку появи аналогових та цифрових картографічних матеріалів становлять нові виклики для картографів та географів, які беруть участь у підготовці атласу.